แนวคิด GAP และการนำไปใช้จริงเพื่อพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน: กรณีศึกษาระบบการจัดการคุณภาพลำไย เพื่อการส่งออกของจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน[1]

สุวรรณ หาญวิริยะพันธุ์[2] พงศ์พันธุ์ จึงอยู่สุข[1] และชวนชื่น เดี่ยววิไล[2]

บทคัดย่อ

ลำไยเป็นผลไม้ส่งออกระดับ product champion ทำรายได้เข้าประเทศมากกว่า 4,000 ล้านบาทต่อปี การผลิตลำไยในอนาคตอันใกล้นี้ จำเป็นต้องเป็นการผลิตเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) เนื่องจากสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพได้มาตรฐานเท่านั้น จึงจะสามารถแข่งขันและจำหน่ายได้ราคาสูงในตลาด ดังนั้น กรมวิชาการเกษตรจึงมีนโยบายให้มีการผลิตลำไยที่ได้มาตรฐานและปลอดภัยต่อผู้บริโภค มีระบบจัดการคุณภาพลำไยแบบครบวงจร โดยในปี 2546/47 ได้มีการตรวจสถานที่จำหน่ายวัตถุอันตรายทางการเกษตร ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนพบว่ามีร้านค้าที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตาม พ.ร.บ. วัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 จำนวน 412 ร้าน เจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตรได้ตรวจยึดวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 (methamidophos) มาได้ 2,729 ลิตร ซึ่งเป็นสารที่ห้ามมีไว้ในความครอบครอง และห้ามใช้ในการผลิตลำไยโดยเด็ดขาด ถ้าหากตรวจวิเคราะห์พบสารดังกล่าวในลำไยสดและลำไยแห้ง กรมวิชาการเกษตรจะระงับการส่งออก ดังนั้น การผลิตลำไยดีที่เหมาะสม (GAP ลำไย) จึงมีความจำเป็นที่เกษตรกรควรปฏิบัติตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร การผลิต GAP ลำไย มีผู้ตรวจรับรอง (inspector) GAP อาสา (adviser) และเกษตรกร โดยมีสัดส่วน 1:25:(25x50) ในปี 2546/47 ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน มีการจดทะเบียนเกษตรกร GAP ลำไย รวม 35,068 ราย 44,300 แปลง และได้เสนอให้กรมวิชาการเกษตรพิจารณาให้การรับรอง 16,500 แปลง

นอกจากการผลิต GAP ลำไยที่ได้มาตรฐานแล้ว ในกรณีส่งออกลำไยสดไปต่างประเทศ ต้องผ่านกระบวนการโรงรม SO_2 ที่ได้มาตรฐานด้วย ลำไยสดที่ผ่านการรม SO_2 แล้วต้องไม่ให้มีสาร SO_2 ตกค้างในเนื้อลำไยเกิน 45 ppm ขณะนี้มีโรงรม SO_2 เขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ที่ผ่านมาตรฐาน GMP กรมวิชาการเกษตรให้การรับรอง 33 โรง โดยแต่ละแห่งสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ นอกจากนี้การส่งออกลำไยสดและลำไยแห้งต้องผ่านการตรวจสารพิษตกค้างจากกรมวิชาการเกษตร การตรวจสารพิษตกค้างในลำไยเพื่อการส่งออก วิเคราะห์โดยเครื่อง GC และ HPLC ผลการวิเคราะห์จะทราบชนิดและปริมาณสารพิษแน่นอนในระดับเป็น มก./กก. (ppm) ในปี 2546/47 มีการวิเคราะห์สารพิษตกค้างในลำไยสดและลำไยแห้งเพื่อการส่งออก รวม 5,413 ตัวอย่าง เก็บเงินค่าธรรมเนียมการวิเคราะห์นำส่งเป็นรายได้แผ่นดิน 18.39 ล้านบาท

การดำเนินงานจัดการคุณภาพลำไยเพื่อการส่งออก เป็นการทำงานแบบบูรณาการไตรภาคี มีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกรชาวสวนลำไย สามารถผลิตลำไยที่มีคุณภาพมาตรฐานเพื่อการส่งออก คิดเป็นมูลค่าสินค้าลำไยสดและลำไยแห้ง รวม 1,900 และ 2,992 ล้านบาท ตามลำดับ

คำสำคัญ : GAP Good Agricultural Practices เกษตรดีที่เหมาะสม
GMP Good Manufacturing Practices วิธีการดีที่เหมาะสมในการผลิตอาหาร
MRLs Maximum Residue Limits ปริมาณสารตกค้างสูงสุดที่ยอมรับได้
Traceability ระบบการตรวจสอบย้อนกลับ

---

[1] ผลงานดีเด่นประเภทงานบริการวิชาการของกรมวิชาการเกษตร ประจำปี 2546

[2] สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1 กรมวิชาการเกษตร

บทนำ

จากกระแสการเรียกร้องความปลอดภัยด้านอาหารของผู้บริโภคทุกส่วนของโลก ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกวันจนเป็นประเด็นที่นำมาสู่ระบบการควบคุมความปลอดภัยของห่วงโซ่อาหารตั้งแต่ระดับไร่นาจนถึงโต๊ะอาหารผู้บริโภค ดังนั้น ทางรัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายให้ปี 2547 เป็นปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร (food safety year 2004) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการผลิตทางการเกษตรดังกล่าว กรมวิชาการเกษตรจึงมีนโยบายให้มีการผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐานและปลอดภัยต่อผู้บริโภค โดยเฉพาะลำไยได้มีนโยบายให้สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1 จัดการคุณภาพลำไยแบบครบวงจร ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานคือ

การตรวจรับรองแหล่งผลิตลำไยตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) การตรวจร้านค้าวัตถุอันตรายทางการเกษตร การขึ้นทะเบียนรับรองโรงรม SO_2 (GMP) การตรวจสอบวิเคราะห์สารพิษตกค้างเพื่อออกใบรับรองในลำไยสดและลำไยแห้งก่อนการส่งออก จากผลการดำเนินงานในปี 2546/47 ได้มีการผลิตลำไยสดและแห้งที่ได้คุณภาพมาตรฐานเพื่อส่งออกไปขายยังต่างประเทศรวม 221,031 ตัน คิดเป็นมูลค่ามากกว่า 4,000 ล้านบาท

วิธีศึกษา/วิเคราะห์

การศึกษาระบบจัดการคุณภาพลำไยเพื่อการส่งออกของจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ปี 2546/47 ของสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1 (สวพ.1) มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการผลิตลำไยเพื่อการส่งออก
2. การตรวจสถานที่จำหน่ายวัตถุอันตรายทางการเกษตร
3. การจัดระบบการผลิตลำไยที่ดีและเหมาะสม: GAP ลำไย
4. การตรวจโรงรม SO_2 ให้ได้มาตรฐาน: GMP โรงรม SO_2
5. การตรวจสารพิษตกค้างและออกหนังสือรับรองเพื่อการส่งออกลำไย

ผลการศึกษา

1. การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการผลิตลำไยเพื่อการส่งออก มีดังนี้

1.1 การผลิตลำไยทั้งในฤดูและนอกฤดู ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีการใช้ $KClO_3$ บังคับลำไยให้ออกดอกต่อเนื่องกันมานาน ตั้งแต่ปี 2541 ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและเกษตรกรขาดการวางแผนการผลิตลำไยนอกฤดู ไม่มีการเชื่อมโยงข้อมูลการผลิตการตลาด ทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถคาดคะเนผลผลิตและวางแผนการตลาดได้แน่นอน

1.2 ระบบการตลาดและราคารับซื้อลำไยไม่ยุติธรรม โดยเฉพาะลำไยสดส่งออกที่บรรจุในตะกร้า มีเกณฑ์ตัดสินราคาแตกต่างกันตามความชำนาญและประสบการณ์ของผู้รับซื้อ ได้แก่ ความสด ขนาดผล สีผล และความสม่ำเสมอในการคัดเกรด

1.3 ประเทศจีนเป็นตลาดหลักในการนำเข้าลำไยสดและลำไยอบแห้ง ได้เข้มงวดให้มีการผลิตลำไยเหมาะสม (GAP) และตรวจสอบสารตกค้างเมทามิโดฟอส (methamidophos) และสารพิษอื่นๆ ไม่ให้เกินค่ามาตรฐาน (MRLs) รวมทั้งเข้มงวดตรวจสอบสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) ไม่ให้ตกค้างในเนื้อลำไย เกิน 45 ppm ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการ

2. การตรวจสถานที่จำหน่ายวัตถุอันตรายทางการเกษตรและการประชาสัมพันธ์ มีดังนี้

2.1 มาตรการทางกฎหมาย ได้ให้เจ้าหน้าที่ (สวพ.1) 21 หน่วยงาน ตรวจสอบสถานที่จำหน่ายวัตถุอันตรายทางการเกษตร เดือนละ 1 ครั้ง พบว่า สถานที่จำหน่ายวัตถุอันตรายในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน มีร้านค้าวัตถุอันตรายที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนหลายอำเภอ และมีร้านค้าที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วจำนวน 412 ร้าน จากการตรวจพบสาร Methamidophos จำนวน 166 ร้าน หรือร้อยละ 40 จึงทำการตรวจยึดมาได้ 2,729 ลิตร ตาม พ.ร.บ.วัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ได้มีบทกำหนดโทษวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 (เช่น methamidophos) ผู้ใดมีไว้ครอบครองจำหน่าย มีโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 10 ปี หรือปรับไม่เกิน 1 ล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ขณะนี้กรมวิชาการเกษตรได้มีประกาศวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 มีทั้งหมด 94 ชนิด และมีสารเคมีที่กรมวิชาการเกษตรกำลังเฝ้าระวังอีก 12 ชนิด

จากมาตรการดังกล่าว ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ร้านค้าเถื่อนที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มาทำการฝึกอบรมและจดทะเบียนร้านค้า โดยเสียค่าธรรมเนียมใบอนุญาต 500 บาท/ปี ขณะนี้มีร้านค้าที่ขึ้นทะเบียนแล้วในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน 445 ร้าน เพื่อให้ร้านค้ามีคุณภาพมาตรฐาน กรมวิชาการเกษตรร่วมกับสมาคมอารักขาพืชไทย สมาคมคนไทยผู้ประกอบธุรกิจสารเคมีเกษตร จัดทำโครงการร้านจำหน่ายสารเคมีทางการเกษตรที่มีคุณภาพ หรือ Q-Shop เพื่อให้ร้านค้ารับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เคมีเกษตรที่มีคุณภาพถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีเป้าหมายร้าน Q-Shop ไม่น้อยกว่า 5% ของร้านที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมด

2.2 การประชาสัมพันธ์ ได้ใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.เชียงใหม่ ระบบ FM 93.25 MHz สถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จ.เชียงใหม่ ระบบ AM 612 KHz สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.ลำพูน ระบบ FM 95 MHz รวมทั้งกระจายเสียงตามสายในหมู่บ้านต่างๆ เขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน รายการที่ประชาสัมพันธ์คือ รายการเกษตรก่อนแจ้ง รายการพูดจาปัญหาเกษตร รายการโลกสีเขียวกับกรมวิชาการเกษตร รายการเกษตรชุมชน และรายการโครงการ GAP ลำไยของกรมวิชาการเกษตร

3. การจัดระบบการผลิตลำไยที่ดีและเหมาะสม : GAP ลำไย

3.1 การประชาสัมพันธ์ ได้ใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงใน (ข้อ 2.2) ได้จัดทำ VCD ความยาว 15 นาที เรื่องระบบจัดการคุณภาพลำไยให้กับสำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานสหกรณ์จังหวัด ประชาสัมพันธ์ให้กับเกษตรกร รวมทั้งได้จัดนิทรรศการเรื่อง GAP ลำไย ในงานต่างๆ เช่น ในงานเทศกาลลำไย ณ สนามกีฬากลาง จ.ลำพูน ในงานวันผลิตพืชผักอนามัยและลำไย ณ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในงานเทศกาลผลไม้ ณ สวนสาธารณะหนองบวกหาด ในงานวันลำไยและแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ณ ที่ว่าการอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และในงานวันลำไยเชียงใหม่ ณ ข่วงประตูท่าแพ จังหวัดเชียงใหม่

3.2 การรับสมัคร ก่อนเกษตรกรกรอกใบสมัคร GAP-01 เกษตรกรต้องได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ ประโยชน์และขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรยอมรับในหลักการ GAP พืช และยอมรับที่ปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยสมัครใจ รวมทั้งแนบสำเนาบัตรประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน เจ้าหน้าที่นำใบสมัครมาออกรหัสเกษตรกรและรหัสประจำแปลง พร้อมทั้งจัดทำบัตรประจำตัวเกษตรกร ขณะนี้ได้จดทะเบียนเกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงใหม่ รวม 18,076 ราย 22,282 แปลง และจังหวัดลำพูน รวม 16,992 ราย 22,118 แปลง

3.3 การตรวจประเมิน ได้ใช้แบบการตรวจประเมิน แบบสรุปการตรวจประเมิน แบบบันทึกข้อบกพร่อง โดยมี 3 ระดับ คือ (ระดับ 1) กระบวนการผลิตที่ได้ผลิตผลปลอดภัยตรวจประเมิน : แหล่งน้ำ พื้นที่ปลูก การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การเก็บรักษาการขนย้ายผลิตผลในแปลง และการบันทึกข้อมูล (ระดับ 2) รวมระดับ 1 และเพิ่มปลอดจากศัตรูพืช ตรวจประเมิน: ความปลอดภัยจากศัตรูพืช (ระดับ 3) รวมระดับ 2 และเพิ่มคุณภาพเป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภค ตรวจประเมิน: การจัดการกระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ผลิตผลคุณภาพ การเก็บเกี่ยว การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว

การตรวจประเมิน GAP ลำไย มีผู้ตรวจสอบ (inspector) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของกรมวิชาการเกษตรที่ผ่านการฝึกอบรม ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของที่ปรึกษาของเกษตรกร (Adviser) ซึ่งเป็น GAP อาสา ที่ได้รับการอบรมจากผู้ตรวจสอบ จนสามารถให้คำปรึกษาเกษตรกรได้ ทั้งนี้มีสัดส่วน Inspector: Adviser: Farmer = 1: 25: (25 x 50)

GAP อาสา ต้องตรวจแปลงตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ในแบบบันทึกข้อบกพร่อง 3 ครั้ง/ฤดูปลูก การตรวจสารพิษในผลผลิต ทำการสุ่มผลผลิตประมาณ 10% โดยพิจารณาจากแปลงที่สงสัยมีปัญหาสารพิษตกค้าง นำตัวอย่างลำไยตรวจโดยวิธี TLC (Thin Layer Chromatography) การเบิกค่าใช้จ่าย GAP อาสา ต้องส่งเอกสารการตรวจแปลงให้ผู้ตรวจสอบ ทำการตรวจสอบและสุ่มตรวจ GAP จะได้รับค่าตอบแทน 90 บาท/แปลง (ทำการตรวจ 3 ครั้งๆ ละ 30 บาท) ขณะนี้มี GAP อาสา ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ 268 คน จังหวัดลำพูน 292 คน ได้ให้คำที่ปรึกษาเกษตรกรตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปัจจุบันและต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกปี

3.4 การรับรองแปลง GAP ลำไย

ผู้ตรวจรับรอง (inspector) รวบรวมสรุปผลการตรวจประเมินจาก GAP อาสา (advisor) ส่งให้คณะกรรมการรับรองแหล่งผลิตพืช สวพ.1 ประเมินผล เมื่อพิจารณาเสร็จแล้วจัดส่งให้คณะอนุกรรมการรับรองแหล่งผลิตพืช นำส่งผลการประเมินเพื่อให้กรรมการ food safety กรมวิชาการเกษตรพิจารณาให้ใบรับรอง ขณะนี้ สวพ.1 ได้เสนอแปลง GAP ลำไยให้กรมวิชาการเกษตรพิจารณา 16,500 แปลง (ตามตารางที่ 1)

ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับเมื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิก GAP ลำไยกับกรมวิชาการเกษตรมีดังนี้ เกษตรกรได้รับการสนับสนุนทางวิชาการ และการฝึกอบรมกระบวนการผลิตลำไยที่ถูกต้อง เกษตรกร ได้รับการสุ่มตรวจสารพิษตกค้างโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ถ้าหากไปส่ง ณ โรงคัดบรรจุ (โล้ง) จะมีการสุ่มตรวจเพียง 10% เท่านั้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก GAP ลำไย จะมีการสุ่มตรวจ 100% และเกษตรกรจะได้ใบรับรองกระบวนการผลิตจากกรมวิชาการเกษตร

4. การตรวจโรงรมควัน SO_2 ลำไยสดให้ได้มาตรฐาน: GMP โรงรม SO_2

กรมวิชาการเกษตรได้มีประกาศเรื่องปริมาณสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในผลลำไยสดที่ส่งออกไปสาธารณรัฐประชาชนจีน สาระสำคัญของประกาศดังกล่าว คือ ผลลำไยสดที่จะส่งออกไปยังสาธารณะรัฐประชาชนจีน จะต้องผ่านการตรวจสอบปริมาณ SO_2 ก่อนการส่งออกทั้งหมด โดยใช้เกณฑ์มาตรฐาน ไม่ให้มีสาร SO_2 ตกค้างในเนื้อลำไยเกิน 45 ppm ขณะนี้มีโรงรม SO_2 ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน 56 แห่ง โรงรมที่ผ่านมาตรฐาน GMP และได้รับหนังสือรับรองจากกรมวิชาการเกษตร รวม 33 โรง โดยแต่ละแห่งสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (traceability) โรงรม SO_2 ที่ได้มาตรฐานจะได้หนังสือรับรองโรงรมควัน SO_2 ลำไยสดมีอายุ 1 ปี และต่ออายุทุก 1 ปี โดยอธิบดี

กรมวิชาการเกษตรเป็นผู้อนุญาต โรงรม SO_2 ที่ผ่านการรับรองจากกรมวิชาการเกษตร ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการวิเคราะห์ SO_2 ส่วนโรงรม SO_2 ที่ไม่ผ่านการรับรอง ต้องเสียค่าธรรมเนียมวิเคราะห์ 5,600 บาท/7 ตัวอย่าง/ตู้ container

5. การตรวจสารพิษตกค้างและออกหนังสือรับรองเพื่อการส่งออกลำไย:

งานบริการวิชาการ ของเจ้าหน้าที่ (สวพ.1) กรมวิชาการเกษตรบริการทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการ โดยมีผลงาน (ตามตารางที่ 2) และมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

5.1 การสุ่มตัวอย่างลำไย ผู้ส่งออกต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ (สวพ.1) ไปสุ่มเก็บตัวอย่าง ณ จุดรับซื้อ (โล้ง) มีการสุ่มเก็บตัวอย่างตามหลักวิธีการ ลำไยสดสุ่มเก็บประมาณ 100 ตะกร้า/Container ลำไยแห้งสุ่มเก็บประมาณ 2 กก./Shipment หลังจากนั้นนำตัวอย่างลำไยส่งห้อง Lab ภายในวันเดียวกัน กรณีจุดรับซื้อห่างไกลมากกว่า 100 กม. ให้ผู้ส่งออกนำมาส่งห้อง Lab เอง

5.2 การวิเคราะห์สารพิษในลำไยเพื่อการส่งออก ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางเคมี ที่เป็นวิธีมาตรฐานที่สามารถตรวจปริมาณสารพิษตกค้างได้ถึงระดับค่า Codex MRLs วิเคราะห์โดย Gas Chromatograph (GC) และ High Performance Liquid Chromatography (HPLC) ตามชนิดของสารพิษที่วิเคราะห์โดยใช้ค่ามาตรฐานการยอมรับสารพิษตกค้าง (MRLs, Maximum Residue Limits) การวิเคราะห์ใช้เวลา 1-2 วัน ผู้ส่งออกต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้างตามประกาศของกรมวิชาการเกษตร โดยปริมาณการส่งออกมากกว่า 1 ตัน เสียค่าธรรมเนียม 3,000 บาท/ตัวอย่าง ผลการวิเคราะห์สารพิษตกค้างจะทราบชนิดและปริมาณสารพิษแน่นอน ในระดับเป็น มม./กก. (ppm) ในปี 2546/47 ได้วิเคราะห์สารพิษตกค้างในลำไยส่งออกรวม 5,413 ตัวอย่าง เก็บค่าธรรมเนียมในการวิเคราะห์ได้ 18.39 ล้านบาท คิดเป็นมูลค่าสินค้าลำไยเพื่อการส่งออกรวม 4,892 ล้านบาท (ตามตารางที่ 2)

5.3 การออกใบรับรองลำไยผู้ส่งออกต้องให้ข้อมูล ได้แก่ น้ำหนักสินค้า หมายเลขตู้ Container ชื่อผู้รับประเทศปลายทาง วันที่สินค้าออกจากประเทศไทย ชื่อเรือและเที่ยวบินเป็นต้น การออกใบรับรองสารพิษตกค้าง (certificate of pesticide residue) ให้เฉพาะสินค้าที่มีผลการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน (MRLs) เท่านั้น โดยพิจารณาตามมาตรฐานของประเทศผู้ซื้อ หรือ Codex หรือ EU เป็นหลัก ในปี 2546/47 มีการออกใบรับรองสารพิษตกค้างรวม 4,987 ฉบับ มีการออกใบรับรอง SO_2 รวม 3,538 ฉบับ ขั้นตอนการวิเคราะห์สารพิษตกค้างในลำไยเพื่อการส่งออกได้สรุปแนวทางปฏิบัติ (ดังแสดงในภาพที่ 1)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การผลิตลำไยในอนาคตอันใกล้จำเป็นต้องเป็นการผลิตเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) เพราะเป็นแนวทางในการทำเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ผลผลิตสูงคุ้มค่าการลงทุน และขบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกร และผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความยั่งยืนทางการเกษตร

ระบบการจัดการคุณภาพลำไย มีเป้าหมายเพื่อคุณภาพมาตรฐานของลำไยสดและลำไยแห้งเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคในประเทศและเพื่อการส่งออก สรุปประเด็นสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. โครงการแปลง GAP ลำไย ได้มีการควบคุมระบบการผลิตอย่างใกล้ชิดภายใต้การกำกับดูแลของคณะที่ปรึกษาเกษตรกร GAP อาสา (advisers) และคณะผู้ตรวจรับรอง (inspector) โดยมีสัดส่วน inspector : adviser : farmer = 1 : 25 : (25x50) ขณะนี้ทางสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1 กรมวิชาการเกษตร ได้จดทะเบียนเกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน รวม 35,068 ราย 44,300 แปลง และได้เสนอให้กรมวิชาการเกษตรพิจารณาให้การรับรองจำนวน 16,500 แปลง เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกรมวิชาการเกษตรที่กำหนดไว้ เมื่อนำลำไยไปขายที่โรงคัดบรรจุ จะมีการสุ่มตรวจสารพิษ 10% เท่านั้น สำหรับเกษตรที่ไม่ได้ทำแปลง GAP ลำไย จะทำการสุ่มตรวจสารพิษ 100%

2. โครงการ GAP ลำไย และมาตรการตรวจสอบสารพิษตกค้าง มีผลกระทบทั้งผู้ประกอบการและเกษตรกรชาวสวนลำไย โดยเกษตรกรให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการ GAP ลำไย มีความตื่นตัว ระมัดระวังในการใช้สารเคมี และงดการใช้สาร methamidophos ผู้ประกอบการต้องให้ความร่วมมือในการตรวจวิเคราะห์สารพิษตกค้าง ทั้งในลำไยสดและลำไยแห้ง ทั้งนี้ผู้ส่งออกจะต้องมีหนังสือรับรองสารพิษตกค้างจากกรมวิชาการเกษตรเพื่อแสดงต่อกรมศุลกากรประกอบพิธีการส่งออกลำไยไปต่างประเทศ

3. ระบบจัดการคุณภาพลำไย เป็นการทำงานลักษณะไตรภาคี คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกร ทั้งนี้เป็นแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนลำไย และผู้ประกอบการส่งออก เพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี ไทย-จีน (FTA, Free Trade Area) ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นไป โดยในปี 2546/47 ไทยมีการส่งออกลำไยสดและลำไยอบแห้งไปยังประเทศจีน คิดเป็นมูลค่า 1,900 และ 2,992 ล้านบาทตามลำดับ

ตารางที่ 1 ข้อมูลการผลิต GAP และ GMP ลำไย ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ปี 2546/47

รายการ	จ.เชียงใหม่	จ.ลำพูน	รวม
1. พื้นที่ปลูกลำไยทั้งหมด (ไร่)	227,482	223,013	450,495
2. พื้นที่ปลูกลำไยที่ให้ผลผลิต (ไร่)	159,023	181,689	340,712
3. ร้านค้าสารเคมีที่จดทะเบียน (ร้าน)	253	159	412
4. ร้านค้าสารเคมีที่ตรวจพบ Methamidophos (ร้าน)	84	32	116
5. Methamidophos ที่ตรวจยึด (ลิตร)	1,620	1,109	2,729
6. ร้านค้าวัตถุอันตรายที่ได้ Q-Shop	-	-	-
7. ที่ปรึกษาเกษตรกร GAP อาสา (คน)	268	292	560
8. เกษตรกรสมัคร GAP ลำไย (ราย)	18,076	16,992	35,068
9. เกษตรกรสมัคร GAP ลำไย (แปลง)	22,289	22,118	44,400
10. กรมวิชาการเกษตรพิจารณาออกใบรับรอง GAP (แปลง)	9,475	7,025	16,500
11. โรงรมควัน SO_2 ที่ผ่าน GMP จากกรมวิชาการเกษตร (โรง)	16	17	33

ตารางที่ 2 การให้บริการวิเคราะห์สารพิษตกค้างเพื่อส่งออกลำไย (ตุลาคม 2546 - สิงหาคม 2547)

รายการ	ลำไยสด/แช่แข็ง	ลำไยแห้ง	รวม
1. จำนวนตัวอย่างวิเคราะห์	4,544	869	5,413
2. จำนวนใบรับรองสารพิษ (ฉบับ)	4,138	849	4,987
3. จำนวนใบรับรอง SO_2 (ฉบับ)	3,538	-	3,538
4. ค่าธรรมเนียมวิเคราะห์ (บาท)	①	①	18,391,845 ①
5. น้ำหนักสินค้าส่งออก (ตัน)	95,023	59,851②	154,874②
6. มูลค่าสินค้าส่งออก (ล้านบาท) (ลำไยสด ราคาเฉลี่ย 20 บาท/กก. ลำไยแห้ง ราคาเฉลี่ย 50 บาท/กก.)	1,900	2,992	4,892

หมายเหตุ : ① ค่าธรรมเนียมการวิเคราะห์ลำไยรวมกับพืชอื่นๆ
ค่าธรรมเนียมวิเคราะห์สารพิษ 3,000 บาท/ตัวอย่าง
ค่าธรรมเนียมวิเคราะห์ SO_2 5,600 บาท/7 ตัวอย่าง/ตู้
② การผลิตลำไยสดเป็นลำไยแห้งมีสัดส่วนเฉลี่ย (3 : 1)

การวิเคราะห์สารพิษตกค้างในลำไยเพื่อการส่งออก

สวพ.1 กรมวิชาการเกษตร

- ผู้ส่งออก ส่ง Fax (แบบฟอร์ม 1) ให้ส่งล่วงหน้า 1-5 วัน
  Fax (053) 284076, 284097
  Tel. (053) 284020, 284048
- แปลง GAP สุ่มเก็บ 10%
  แปลงทั่วไปสุ่มเก็บ 100%
- สุ่มเก็บ 100 ตะกร้า/ตัวอย่าง/ตู้ (Container 10-25 ตัน)

- วิเคราะห์ด้วยเครื่อง GC ใช้เวลา 1-2 วัน
- ผู้ส่งออก ส่ง (แบบฟอร์ม 2) ขอใบรับรองสารพิษตกค้าง (Certificate of Pesticide Residue)
- ค่าวิเคราะห์สารพิษ 3,000 บาท/ตัวอย่าง/ตู้
- ค่าวิเคราะห์ SO_2 5,600 บาท/7 ตัวอย่าง/ตู้ (กรณีโรงรม SO_2 ที่ไม่ผ่านการรับรอง)

- ด่านตรวจพืชออกใบรับรองปลอดศัตรูพืช (Phytosanitary Certificate)

- ผู้ส่งออกใช้ใบรับรองกรมวิชาการเกษตร แสดงต่อศุลกากร ประกอบพิธีการส่งออกไปนอกราชอาณาจักร

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์สารพิษตกค้างในลำไยเพื่อการส่งออก